

12. Хмель Н.М. Аналіз ситуацій введення змін в освітніх організаціях та їх наслідків / Н.М. Хмель // Психологічні та соціально-економічні основи забезпечення організаційного розвитку освітніх організацій : [тези наук.-практ. конф. (22–23 травня 2008 р., м. Біла Церква); за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Н.І. Клокар]. – К. : Науковий світ, 2008. – С. 65-66.
13. Cameron E. Making sense of change management / E. Cameron, M. Green. – London: Kogan Page, 2004. – 288 p.
14. Green M. Change management masterclass / Mike Green. – London: Kogan Page, 2007. – 278 p.

In the article the level of development of cognitive component of psychological readiness of personnel of higher school is probed to activity in the conditions of socio-economic changes. By the developed questionnaire the constituents of cognitive component of psychological readiness are determined: a concept of changes, types of socio-economic changes, stages of introduction of changes, factors of influence on activity in new terms, concept of readiness of personnel, is to activity in the conditions of socio-economic changes.

Key words: psychological readiness, cognitive component, personnel, higher school.

Отримано: 6.11.2011 р.

УДК 316.62:347.163

Уршуля Груца-Мьонсік

Морально–суспільна проблематика опіки у виборі вільної людини

Опікування однієї людини іншою в принципі є обов'язком, однак складно сформулювати цю проблему саме так. Більш точним твердженням буде визнання, що догляд за іншою людиною є вибором кожної вільної особи, яка усвідомлює, що повинна у відповідності з принципами свого виховання – часто пов'язаними з моральними аспектами людської свободи – допомагати іншим. Така діяльність є наслідком того, що заклик “Возлюби ближнього свого, як самого себе” є одним з основоположних принципів сучасності. У статті порушено проблему морального вибору

відповідальності за іншу людину. Моральний вибір та здатність присвятити себе ближньому є результатом справжньої людяності, однією з фундаментальних основ цивілізованого життя, яке через свій прискорений темп і прогрес залишає мало часу для потреб інших, навіть близьких нам людей.

Ключові слова: опіка, моральність, свобода вибору, людина, моральні цінності, волонтерство.

Забота одного человека о другом в принципе является обязанностью, однако сложно сформулировать эту проблему именно так. Более точным утверждением будет признание, что уход за другим человеком является выбором каждого свободного человека, который осознает, что должен в соответствии с принципами своего воспитания – часто связанными с нравственными аспектами человеческой свободы – помогать другим. Такая деятельность является следствием того, что заповедь “Возлюби ближнего своего, как самого себя” является одним из основополагающих принципов современности. В статье поднята проблема нравственного выбора ответственности за другого человека. Моральный выбор и посвящение себя ближнему является результатом истинной человечности, одной из фундаментальных основ жизни, которая из-за усиливающегося темпа и прогресса оставляет мало времени для нужд других, даже близких нам людей.

Ключевые слова: опека, нравственность, свобода выбора, человек, моральные ценности, волонтерство.

1. Турбота про ближнього як моральний вибір вільної людини

Згідно з Арістотелем (384-322) людина вільна тоді, коли вона сама є причиною своїх дій. В своїх працях філософ визначав два види свободи: юридично-політичну свободу, що, на його думку, означає існувати для себе самого, а не для іншого, тобто керувати своїм життям і бути господарем самому собі, а також суб'єктивну (внутрішню) свободу, що означає добровільність, а її підставою є свобода волі. Автор “Політики” виділяє суб'єктивну свободу в сенсі здійснення вільного вибору, яка належить вже тільки розумним істотам. Людські рішення вільні, розумні, тому що приймаються в результаті міркувань, які дозволяють зробити вибір між добром і злом, виконувати моральні бажання і дії. В такому випадку проявляється свобода у моральному сенсі. Людина сама вибирає дії і несе за них відповідальність. Реалізація суб'єктивної свободи в людини полягає не в свавіллі рішення, але в керуванні нормами розуму, які впливають і дозволяють досягти добра для індивідуума і спільноти.

Сократ (469-399), в свою чергу, виділив політичну свободу і моральну свободу. Згідно з його вченням суб'єктивна свобода виступає тільки тоді, коли є моральна, тобто коли здійснюється за допомогою розумного розпізнання добра і зла, а також вибору того, що найкраще з розпізнаних речей (чесноти). Кожен моральний вибір мусить бути

погоджений з визнаним порядком справи, а також – згідний з природними прагненнями людини до добра. Сократ вважав, що ніхто не є добровільно злим, хоча може бути добровільно нерозумним. Якщо всі керуватимуться розумом, буде досягнута однотайність в справах добра людини. Отож, завдяки розуму ми уникаємо зла¹.

Походження самого поняття “опіка” виводиться з латинського слова *cura*, що означає турбота. Опікуватися кимось означає турбуватися про когось. “Я є тим, про що дбаю”².

Традиції опіки і соціальної допомоги в Польщі сягають початків XII століття. В Польщі розвиток соціальної опіки проходив трохи інакше ніж у світі. Початки соціальної опіки в Польщі пов’язані з діяльністю монастирів та релігійних об’єднань, а особливо з лікарнями, які вони запроваджували. Ці установи надавали притулок, нічліги, харчі, одяг і опіку загубленим в дорослому житті і молоді, покинутим дітям, бездомним волоцюгам, калікам, підкидькам і вагітним жінкам. Перша в Польщі лікарня була закладена при костьолі Діви Марії у Вроцлаві в 1108 р. Тоді в шпиталях-притулках не було лікарів. Догляд за хворими виконували особи, цілком непідготовлені до цієї функції, часто випадкові особи.

Окрім шпиталів-притулків, в яких опіку і допомогу знаходили всі, незважаючи на вік, стать, різновид хвороби і бідність, з’являються заклади, які групують хворих відповідно до виду каліцтва або хвороби. Августини засновують в Іновроцлаві (1268 р.) шпиталь для солдатів, які повертаються з турецької неволі. Від 1327 року притулки для прокажених локалізуються в Польщі за межами міст. Завдяки привілею князя Яна Мазовецького в 1425 р. було утворено лікарню для бідних і старих людей.

Починаючи з XV століття до опікунської діяльності, яка запроваджувалася монастирями, починають включатися світські особи. При костьолах організовувалися братства, що склалися зі світських осіб. До найдавніших в Польщі належить братство Св. Лазаря, засноване в 1448 р. кардиналом і краківським єпископом Збігневом Олешніцьким. Братства вели благодійну діяльність, розподіляючи різні пожертвування між немічними, каліками, божевільними і хворими. До їх обов’язків належало також відвідування хворих і ув’язнених та надання їм підтримки. Через те, що тодішня громадська благодійність мала релігійний характер, опіку над хворими “іновірцями” повинні були виконувати конфесійні громади. Опікунські заклади у Польщі аж до епохи Відродження керувалися головним чином через Костьол. З другої половини XIV ст.

¹ Tatarkiewicz W., Historia filozofii, Kraków 1974, s. 74.

² M. Heidegger, Bycie i czas, Warszawa 1994, s. 451.

зустрічаємося з першими юридичними актами, які намагалися врегулювати опікунську діяльність держави. З другої половини XVII століття з'являються спроби секуляризації суспільної опіки.

В другій половині XVIII сторіччя Польський Сейм видає так звану Шпитальну Конституцію (1775 р.), на основі якої утворено "Комісію над Лікарнями в Короні і Великому Литовському Князівстві". Ця комісія складала центральний орган нагляду над благодійністю і прийняла від духовенства і монастирів контроль і опіку над лікарнями, а благодійність було доручено комісіям "доброго порядку". З часом опіка, яка проводилася у поліцейській формі, приймала м'якші форми. З XIX століття спостерігається зростання кількості різних товариств і суспільних організацій та розвиток їх діяльності, які доповнюють діяльність державних інституцій в сфері соціальної допомоги.

Століттями опіка ґрунтувалася головним чином на добровільних діях індивідів та груп по відношенню до "покривджених або постраждалих". Згодом відбувається поступовий перехід індивідуальної опіки в громадську (сільських общин, міста), це був крок до цілеспрямованої, раціональної профілактичної діяльності, що керувалася державою, яка почала займатися справами охорони праці, умов найму, ринком праці, страхуванням тощо.

Едмунд Тремпаła стверджує, що існує багато визначень та інтерпретацій понять "опіка" і "виховання" в залежності від прийнятих філософських поглядів та практичних вимог. [...] В основному, теоретики і практики наголошують, що опіка завжди пов'язана з вихованням³. Це ствердження розглядається в контексті опікунсько-виховного процесу і відповідає відображенню у цій статті міркуванням.

Як свідчать наукові дослідження і життєвий досвід, батьки, які опікуються дитиною, повинні не тільки прагнути забезпечити її матеріально, а й навчити визначених соціальних позицій. Вчитель під час уроків, окрім передачі знань і практичних вмінь, повинен також гарантувати безпеку і опікуватися учнівською групою.

"Опікунська діяльність, яка організована в сім'ї, яслах, дитячому садку, дитячому будинку, інтернаті, школі, будинку для пристарілих, лікувальній установі та в інших освітньо-виховних або опікунсько-соціальних закладах, повинна скеровуватися до задоволення тих потреб підопічних, яких вони самі не в змозі задовольнити"⁴.

Халіна Романовська-Лакомий зазначає, що "ми створюємо реальність, в якій насправді домінують наукові знання, але помітний брак основної мудрості, пов'язаної з любов'ю. Відсутність

³ E. Trempała, Opieka a wychowanie [w:] Encyklopedia pedagogiczna pod red. W. Pomykała, Warszawa 1993, s. 479.

⁴ Там само. – С. 479.

цієї мудрості позбавляє людський світ від того, що закладене в його первинному сенсі, який надає йому глибоке значення. Щодня ми акцептуємо прагматичні, реалістичні, ефективні позиції та поведінку; захоплюємося і підтримуємо конкретних, заповзятих, професійно дієдатних осіб. Нам імпонує професійна компетенція, знання та навички іншої людини, але ми не цінуємо і часто не помічаємо або нехтуємо її етичними властивостями, такими, як чесність, безкорисливість і т.п.”⁵. Немає ніяких сумнівів, що проявом релятивізму є глухота і сліпота людини до її власної внутрішньої етичної мудрості, мудрості, яка підказує, в яких відносинах жити поруч з іншою людиною.

На шляху кожного з нас зустрічаються особи, які з різних причин потребують догляду або навіть допомоги. Однак потрібно вміти побачити цю людину. Хоча це не легко, тому що частина людей, окрім себе і своїх справ, не помічає нічого і нікого. Таким чином, проблемою стає поступитися місцем бабусі з палицею в автобусі, зробити покупки хворій тітці, перевести сліпого через дорогу.

Ці, здавалось би, банальні приклади дають уявлення, що споживацьке суспільство ХХІ століття, яке функціонує в глобальному світі, втрачає якості гуманізму та людяності, а це вже стає небезпечним прецедентом.

Неодноразово засоби масової інформації інформують про чергову літню людину, яка померла від голоду, нестачі ліків, на самоті, незважаючи на те, що за стіною жили інші люди, а сини чи

⁵ Н. Romanowska-Łakomy, Wstęp [w:] Człowiek i człowieczeństwo. Strategie bycia i stawania się Człowiekiem, t. 1, red. Н. Romanowska-Łakomy, Н. Kędzierska, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, Olsztyn 2002, s. 8.

⁶ Одним із таких прикладів можна вважати хоча би подію, описану в “Відомостях” з Єлені Ґури 27 квітня 2011 р.: “В одній з квартир в Єлені Ґурі виявлено останки літньої, самотньої жінки. Про те, що мешканка протягом кількох днів не виходила з дому, поінформувала поліцію сусідка. Однак для надання допомоги було занадто пізно. Все сталося в перший день Великодніх Свят близько 18.00. Стурбована долею сусідки жінка спочатку стукала у двері і просила, щоб та відізвалася. Ніхто не відповідав, тому вона подзвонила в міліцію. Для того, щоб потрапити в квартиру на першому поверсі, необхідна була допомога пожежників. Опинившись в квартирі, рятувальники виявили, що 74-річна жінка мертва. [...] Міські працівники поліції і пожежної служби закликають жителів, щоб вони не були байдужими до долі літніх, самотніх людей, які часто не мають сім’ї і покладаються лише на себе. Іноді стук у двері в потрібний час може врятувати чиєсь життя. Хворі, недієдатні або літні люди можуть потребувати допомоги. Повідомлення відповідним службам інформації про людей, які довго не виходять з дому, не мають коштів для прожиття чи перебувають взимку в неопалюваних приміщеннях, це не тільки добра справа, але й обов’язок кожного з нас” – <http://www.jelonka.com/?mod=news&scr=single&evt=init&article=33632>.

дочки тієї ж особи мають високе матеріальне становище⁶.

Очевидно, що за таке антигромадське ставлення відповідальним є сучасний спосіб життя: отримати якомога більше, позбутися конкуренції, виграти “щурячі перегони”. Зникає мораль виховання, зникають прищеплені батьками протягом багатьох років певні визначені заповіді та життєві істини: будь добрим, не кривди слабшого, не доводь когось до сліз і т.п.

Вже цитована Х. Романовська-Лакомий констатує, що “люди порядні, чесні, безкорисливі не тільки цінуються щораз менше, а навіть сприймаються як підозрілі, нещирі, особливо тоді, коли вони не виявляють конкретної позиції”⁷.

2. Моральні цінності в житті людини

Сьогодні у деяких людей слово “моральність” викликає багато непорозумінь та емоцій, негативних реакцій та заперечень. Для них воно асоціюється з моральним примушенням, необхідністю, репресією, докорами сумління, інструментом панування, мало-приємним усвідомленням обов’язків, кодексом прав, моралізацією, обов’язком чи впливами Костелу або релігії. Натомість в певних колах молоді та уже дорослих, зрілих людей прикметник “моральний” позбавлений чіткого змісту, і навіть перетворюється в риторичну фігуру, якою часто зловживають залежно від мети її застосування індивідом.⁸

В Малому Етичному Словнику моральність визначається як “суспільне явище, яке щоразу історично складалось в певному суспільстві, і завданням цього явища є регуляція сукупності відносин між індивідами та суспільними групами. Моральність, це погляди і переконання, які фактично функціонують в суспільстві і знаходять свій відбиток у ставленні людей до інших, в їх поведінці та спільному існуванні. (...) Однак поняття “моральний”, “неморальний” виконує іноді і роль означення, яке цінує як хороші, так і погані (з точки зору певної моральної системи) людські стосунки, наміри та вчинки”⁹.

Моральність, відповідно до поглядів Х. Мушинського, це певна сукупність норм та зразків поведінки, яка завжди носить загальносуспільний характер і до складу якої входять виключно ті норми та зразки, які скрізь вживаються та визнаються в певній спільноті. Автор, визначаючи загальносуспільну моральність, має

⁷ H. Romanowska-Łakomy, Człowiek holistyczny [w:] Człowiek i człowieczeństwo..., s. 13.

⁸ J. Mariański, Wprowadzenie do socjologii moralności, Lublin 1989, KUL, s. 118.

⁹ Mały Słownik Etyczny, pod. red. S. Jedynaka, Bydgoszcz 1994, s. 142.

на увазі таку моральність, яка належить усім тим, хто дотримується певних умов, та знаходиться на сторожі усіх членів суспільства. Натомість інше пояснення, яке знаходиться всередині моральності, містить лише ті норми та зразки поведінки, які належать до дій, які містяться у всезагальному відчутті “добра” і “зла”. Тому, моральність визначається виключно поза сферою усіх тих процесів, які насправді регулюються нормами та зразками поведінки, але не мають нічого спільного з моральністю. Отже, “під моральністю розуміється сукупність загальнодіючих в даному суспільстві норм та зразків поведінки, які належать до таких вчинків, які можуть розглядатися як добрі та злі”.¹⁰

Й. Мар’янський, як і В. Гранатем, виділяє кілька значень терміна моральності:

- сукупність негативних чи позитивних звичаїв певного суспільства чи індивіда;
- принципи, проголошенні певною етичною системою;
- сукупність звичаїв чи етичних принципів, які належать до обмеженої кількості сфер діяльності;
- характерні людські принципи;
- моральність в позитивному значенні – те ж саме, що і моральна доброта, а в негативному значенні – вона рівнозначна моральному злу;
- певне ідеальне добро, яке позитивно впливає на людину;
- моральність – це синонім свободи.¹¹

Дюркгейм стверджував, що моральність є важливим соціальним зобов’язанням. З метою збереження середовища, яке захищає права та добробут своїх громадян, суспільство потребує системи заборон для обмеження певної індивідуальної поведінки. Отже, моральність складається з прийнятої системи правил, які формують поведінку. В цих нормах йдеться про те, як потрібно поводитися у певних ситуаціях. Правильно поводитися означає сумлінно дотримуватися цих принципів. Вони остаточно виправдані тим, наскільки добре підтримують стабільність в середовищі, де людина може жити в гідності та свободі. Основним положенням моральності є те, що людська істота, на думку Дюркгейма, є священною, недоторканою і унікальною¹². З цього принципу виникає той факт, що будь-яке обмеження совісті є аморальне, оскільки порушує автономію індивіда.

¹⁰ H. Muszyński, *Rozwój moralny*, Warszawa 1983, WSiP, s. 16-17.

¹¹ J. Mariański, *Wprowadzenie do socjologii moralności*, Lublin 1989, KUL, s. 119.

¹² Durkheim E., *Moral Education*. – New York: The Free Press, 1961.

Моральне виховання людини починається вдома, біля батьків, які з самого раннього періоду життя формують або значно впливають на своїх дітей. Неможливо навчити молодих людей моральності, якщо вони не винесли її основ з родинного дому, де вона передається через авторитет батьків. Це перше і найважливіше виховання готує підґрунтя для “подальшого культивування”, яке проводиться школою і оточенням. Формування системи цінностей батьками є надзвичайно важливим питанням у процесі виховання дітей і молоді та створення умов для їх розвитку. Розробка і формування відповідної та стійкої ієрархії цінностей є чинником, необхідним для свідомого життя та прийняття відповідальних рішень, довершення певних виборів і прояву визначеної поведінки.

В наш час відбуваються цивілізаційні зміни, які не залежать від волі свідомих цьому індивідуумів, а отже змінюється відношення до моральних цінностей. Однак важливим є те, щоб молодь хотіла керуватися в житті цінностями, вміла їх розрізняти, і щоб переважали в ієрархії цінностей ті, які включають добро в глобальних і загальнолюдських категоріях.

Вважається, що однією з причин охоплюючого нас зла є часткова або повна хронічна відсутність моральної свідомості у людей, яка спричиняє моральну вразливість, тобто недооцінювання цінностей у житті. В процесі оцінювання індивідуум відрізняє те, що для нього важливе, тобто відіграє життєво важливу роль у формуванні власної особистості, від того, що є лише звичайним фактом, що знаходиться на периферії її існування.

Цінність – це зазвичай те чи інше значення об’єкта (події, ситуації, предмета) для окремого індивідуума. Це значення може бути позитивним чи негативним, корисним чи шкідливим, добрим чи поганим. Людина з добре сформованою системою цінностей ставить до об’єктивної дійсності, опираючись на цю систему. Пізнання світу полягає не лише у відкритті його властивостей, але й вираженні стосунку до цих властивостей за допомогою почуттів та оцінок. Відношення до світу є істотним фактором, який детермінує напрямки активності індивідуума та його наміри перетворення дійсності.

Надзвичайно істотним елементом особистості, який впливає на якість поведінки і її обумовленість, є моральні позиції та положення. Проте не всі проблеми, які стосуються тези про взаємозв’язок і направленість особистості відповідно до моральної позиції, розв’язані і достатньо чіткі, незважаючи на те, що в загальному аспекті вони не пробуджують загального сумніву. Одна з передумов, що визначає таке ставлення, впливає, на думку

Й.Подгурецького, з відсутності повної характеристики моральної позиції та можливості докладного визначення обізнаності з механізмами, які обумовлюють її суспільно.¹³

Моральна позиція належить до тих понять сучасної гуманістики, які залишаються не уточненими, зберігаючи свою багатозначність і невизначеність, оскільки це поняття вживається не тільки в педагогіці, етиці, психології, але й в соціології та філософії, а кожна з цих дисциплін займається дещо відмінною проблематикою, що призводить до багатозначності терміна в залежності від різноманітних теоретичних концепцій. Моральні позиції супроводжує і різноманітність прикладних термінів, а також велика неоднорідність значень, які надаються цьому терміну, що свідчить про багатозначне і популяризоване означення.¹⁴

Б. Завадський під моральною позицією розуміє “групу ознак індивіда, пов’язаних з поведінкою, яка оцінюється як добра або погана”. В цьому трактуванні моральна позиція містить в собі як інтерперсональні позиції, тобто позиції щодо інших осіб, так і інтраперсональні позиції, які направлені на самого себе. Майже так само моральні позиції розуміє і М. Пшетаєчкова, визначаючи їх як ставлення людини до інших, до самого себе, а також до праці, і утворюються ці позиції поступово, в ході психічного розвитку індивіда. Авторка також вважає, що зміст і сфера моральної позиції охоплює більшість зобов’язуючих, в даній спільноті, норм поведінки.¹⁵

Натомість Х. Мушинський вважає, що своєрідною ознакою моральних позицій є те, що полягають вони в схильності до переживання, в певних ситуаціях, мотивів поведінки відповідно до обов’язкової суспільної ролі морального члена колективу, а також моральні позиції виявляються в мотивуючих актах, які входять до складу моральної суспільної ролі.¹⁶ Автор також вважає, що “зазвичай моральні позиції утворюють якийсь спільний, абстрактний або символічний предмет, який викликає різноманітні мотивації, направлені на окремі цілі”.¹⁷

Алдона М. Молештак зауважує, що “людина в кожен момент свого життя керується визначеними цінностями. Вони невід’ємні у нашому існуванні. Ми можемо їх проявляти, відчувати, реалізувати і переживати. Вартості визначають наше ставлення до

¹³ J. Podgórecki, *Postawy moralne*, Opole 1986, WSP, s. 43.

¹⁴ Там само. – С. 43-44.

¹⁵ Там само. – С. 44.

¹⁶ H. Muszyński, *Teoretyczne problemy wychowania moralnego*, Warszawa 1965, PZWS, s. 73.

¹⁷ H. Muszyński, *Wychowanie moralne w zespole*, Warszawa 1964, PZWS, s. 51.

оточуючого світу. Особливу роль відіграють моральні цінності, будучи унікальною категорією серед інших видів цінностей”¹⁸.

Бути людиною означає “бути спрямованим на щось або когось, бути відданим справі, якій себе присвячуємо, людині, яку любимо [...]”¹⁹. Це також свідчить про те, що бути людиною означає опікуватися іншою людиною, яка потребує допомоги. Відомо, що людина, яка дбає про когось не повинна розраховувати на почесні, на якусь винагороду, а навіть на вдячність. Адже не потрібно заробляти на всьому. Можна і потрібно дати щось від себе безкорисливо. Це, врешті-решт, є сутністю людства.

Тадеуш Гадач стверджує, що “є ще один вимір життя, глибший, ніж досягнення цілей і проживання моментів. Цим глибшим виміром життя є добро. Якщо добро є стихією життя людини, то її життя має сенс, тому що мають сенс і цілі, до яких вона прямує, і моменти, які вона проживає. Сенс життя полягає в добрі, яке ми робимо, а не в тому, скільки ми досягаємо цілей або скільки щасливих моментів ми проживемо. Сенс досягнення мети, як і пережиття щасливих хвиль, полягає в добрі”²⁰.

Не можна бути байдужим до ситуації, в якій інша людина очікує від тебе добра (добра, а отже, іноді опіки). “Саме завдяки цьому крику про добро, тому зобов’язанню, до якого мене закликають, можлива свобода. Я відповідальний, відповідаючи на прохання про добро. Свобода, таким чином, впливає з того ж джерела, що й відповідальність”²¹.

3. Люби свого ближнього і опікуйся ним

Шукаючи горизонти для моральної освіти, слід звернутися до універсальних цінностей, серед яких важливе місце також займає любов до ближнього. Любов є основою, способом поведінки людини стосовно до інших, а також манерою діалогу в навчанні, роботі, творчості, суспільному житті.

Відкритість веде до любові, яка – як зазначає М.А. Кромпец – має суспільне значення: “Любов є основою соціального устрою і остаточною, оптимальною моделлю суспільних відносин”²². Любов це моральна цінність і складова частина особистості, яка впливає на поведінку людину, її розумову сферу. Любов знаходить чітке вираження в християнстві, де концепція любові до ближнього вважається цілісною і винятково багатого за змістом.

¹⁸ A.M. Molesztak, Wartości moralne podstawa stawania się Człowieka [w:] Człowiek i człowieczeństwo..., s. 74-75.

¹⁹ V.E. Frankl, Homo patiens, Warszawa 1998, s. 32.

²⁰ T. Gadacz, O umiejętności życia, Kraków 2004, s. 25.

²¹ Там само. – С. 174.

²² Krapiec M.A., Człowiek i prawo naturalne. – Lublin, 1999.

Заклик, який цитує Зигмунд Фрейд²³, “люби ближнього свого, як самого себе”, є одним з фундаментальних основ цивілізованого світу. Він також повністю суперечить іншим принципам, що пропагуються цивілізацією: керуватися власними інтересами і прагнути щастя.

У проповіді, проголошеній в 1981 році в Римі на честь Божої Матері з Лурду, Папа Іван Павло II виголосив такі слова: “Скільки разів темрява самотності, яка пригнічує душу, може бути пронизана світлим променем посмішки та любячого слова? Добре слово вимовляється швидко; все ж іноді нам важко його сказати. Зупиняє його не втома та журба, а стримує його відчуття черствості. Трапляється так, що коли ми проходимо повз людей, яких знаємо, то не помічаємо, як часто вони страждають з приводу цієї непомітної, руйнівної муки, яка виникає з відчуття, що вони забуті. Достатньо було б одного щирого слова, милого жесту, і вже щось прокинулося б в них: знак уваги та ввічливості може бути ковтком свіжого повітря в замкнутості життя, нестерпного від смутку і пригнічення”²⁴.

У своєму вченні, а також і в поезії, Іван Павло II наголошував на необхідності взаємної людської доброзичливості та солідарності як властивостей, з яких складається людська особистість. За його словами, “любов, до якої зобов’язаний християнин, охоплює всіх людей, навіть ворогів. [...] Саме тому, що людина є індивідуальною істотою, ми можемо дати те, що їй належить, лише люблячи її. Так само, як любов є найбільшою заповіддю стосовно до Бога [...], вона є основним обов’язком щодо людської особистості, створеної за Божим образом і подобою”²⁵.

Святий Отець також закликав всіх до чуйності до ближніх. Неодноразово апелював: “Вміймо ділитися хлібом з тими, хто його не має або має його менше від нас! Вміймо відкривати наші серця до потреб братів і сестер, які страждають від злиднів і наstatків! Іноді вони соромляться в цьому зізнатися, приховуючи свою бідність. Ми повинні обережно простягнути до них братню руку допомоги”²⁶.

В одному із своїх поетичних творів Іван Павло II писав: “Сумління дорікатиме нам, що не піклуємося про ближнього”. Єдиний шлях до справжньої відкритості стосовно іншої людини –

²³ Z. Freud, *Kultura jako źródło cierpień*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1992, s. 92. Por. także Z. Bauman, *Szanse etyki w zglobalizowanym świecie*, Kraków 2007, s. 7.

²⁴ Jan Paweł II, *Niezastąpiona rola chorych w zbawczym planie Bożym (11 II 1981)* [w:] *Nauczanie papieskie*, t. 4, cz. I, Poznań 1989, s. 138.

²⁵ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, Kraków 2005, s. 138.

²⁶ Por. *I wy bądźcie radośni*. Jan Paweł II, oprac. A. Matusiak, Kraków 2005, s. 27.

позбутися егоцентризму і егоїзму: “Ім’я моє замовкни. Не дозволь мені шукати себе // Нехай сліди моїх ніг в моїх думках замете пісок”²⁷.

“Присутність другої людини викликає моральне зобов’язання суб’єкта, а безкорисливість, що знаменує моральну повинність дій, знаходить підставу в особливій гідності людської особи. Людина з огляду на те, ким вона є (має людську гідність), заслуговує на те, щоб діяти задля її добра, і так зрозуміла повага для людської особи становить єдину надійну основу етики”²⁸

Чеслав Знамеровський стверджує, що принцип всеохоплюючої доброзичливості є вищою моральною нормою, а Тадеуш Котарбінський додав: етичним ідеалом є позиція поступливого опікуна. Спільним знаменником цих поглядів є істина, що людині належить в межах її гідності повага (про це неодноразово згадував Іван Павло II), яка полягає на безкорисливій готовності до дій задля її добра.

Людина стає морально зрілою тільки тоді, коли помітить іншу людську особистість, яка не дозволить залишитися байдужим до її потреб і яка домагається безкорисливої дії (і опіки) щодо неї.

“Приклад милосердного самарянина містить основні передумови етики турботи про людину, іншими словами, етики захисту осіб. Біблійний самарянин є взірцем гуманіста, тому що, на відміну від ізраельського священика і Левіта, не пройшов байдуже повз поранену людину, що лежала край дороги. Гуманізм самарянина був персоналістичним гуманізмом, тобто заснований на переконанні, що кожна людина, не залежно від пережитої екзистенціальної ситуації, соціальних обумовлень і національності, – є особистістю.

Кожна людина, яка страждає, є постійним закликком для догляду за нею та вимагає активної і реалістичної любові”²⁹.

4. Опіка як моральний вибір і виклик

Не вдаючись в теоретичні розмірковування, які стосуються окремих дефініцій, слід зауважити, що: проблематика допомоги (в ширшому контексті – опіки [припис Уршулі Груци-Мьонсік]) може бути проаналізована в тому числі з точки зору “донора”. Вона традиційно оцінюється як соціально очікувана і апробована незалежно від ситуації і наслідків виявлення. Можна її також розглядати з точки зору “адресата – клієнта”, акцептуючи такі риси, як: адекватність, ефективність, атмосфера надаваної допомоги і т.д.”³⁰.

²⁷ Zob. K. Wojtyła, Profile Cyrenejczyka, cz. 1: Teraz już zaczynam rozróżniać poszczególne profile [w:] K. Karasek, Współcześni poeci polscy. Poezja polska od roku 1956, Warszawa 1997, s. 60.

²⁸ www.etyka.cba.pl/etyka_1.doc

²⁹ Там само.

³⁰ A. Radziewicz-Winnicki, Pedagogika współczesna, Warszawa 2008, s. 91.

Імпульсом для допомоги стає внутрішня потреба повернення до природних обов'язків людини стосовно до іншої людини, що розвиваються на ґрунті альтруїстичних чи також просоціальних мотивацій. Проте проявом такої потреби, як зазначає Єжи Матерне, є “прийнятий і закріплений в культурі звичай – опікунський етос”.³¹ Цей етос виражається в піклуванні про інших людей і має свої джерела як в біологічному інстинкті людей, так і в їх духовних властивостях. А метою такої поведінки є добро людей, яке завжди конкретизоване їх визначеною життєвою ситуацією, отже, такий етос, як відзначає Є. Матерне, має глибоко моральний і духовний вимір.³²

У науковій літературі “допомога” визначається часто як просоціальна поведінка. Виділяється два різновиди допомоги: матеріальна, тобто забезпечення людей матеріальними засобами, а також допомога, яка ґрунтується на контакті близького перебування з іншим, що задовольняє суб'єктивні потреби. Присутність людей та контакти з ними створюють елементарне відчуття безпеки, вгамовують напруження, стрес, впливають на наше здоров'я, особисте достоїнство, а навіть, на думку К. Сегіет, на тривалість життя.³³ Отже, допомога, на думку Е. Тремпали повинна мати універсальний і загальний характер, а надання допомоги другій людині повинне бути чимось природним в нашому суспільстві. Згідно з автором ця допомога повинна бути суб'єктивною, спонтанною і повинна мати характер організованої (об'єктивної, формальної, формалізованої) допомоги, а кожен вид допомоги є важливим елементом суспільного життя.³⁴

Як зазначає Здіслав Домбровський³⁵: “За суб'єктом опікунської діяльності та її характером, а через це і місцем у сукупності суспільного життя, можемо виділити такі сфери”:

- родинна опіка є загальною стосовно до неповнолітніх;
- соціальна опіка – це такий спектр допомоги, яка здійснюється спеціалізованими установами;
- спонтанна опіка – “це специфічна сфера діяльності, яка проявляється поруч з родинною і соціальною. Вона ви-

³¹ J. Materne, *Pedagogika socjalna*, Szczecin 1999, “Mater”, s. 43.

³² B. Kromolicka, *Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych*, Toruń 2005, s. 9.

³³ K. Segiet, *Znaczenie wolontariatu działającego na rzecz dzieci i młodzieży w różnych obszarach życia społecznego [w:] B. Kromolicka, Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych*, Toruń 2005, s. 117.

³⁴ E. Trempała, *Pomoc spontaniczna (nieformalna) i sformalizowana (formalna) [w:] K. Marzec-Holka (red.), Pracownicy socjalni i wolontariusze a możliwości reformy pomocy społecznej*, Bydgoszcz 1998, s. 21.

³⁵ Z. Dąbrowski, *Pedagogika opiekuńcza w zarysie*, cz. 1, Olsztyn 2000, s. 93.

конується особами стосовно себе в неформальний, спонтанний і безкорисливий спосіб у асиметричних системах залежності, базується на позитивних емоційних зв'язках, почуттю доброзичливості, повинності, солідарності та позитивних опікунських позиціях. Це морально і виховно складна для переоцінки категорія опікунської діяльності. [...] Вона часто доповнює, а навіть компенсує недоліки, родинної та соціальної опіки”³⁶.

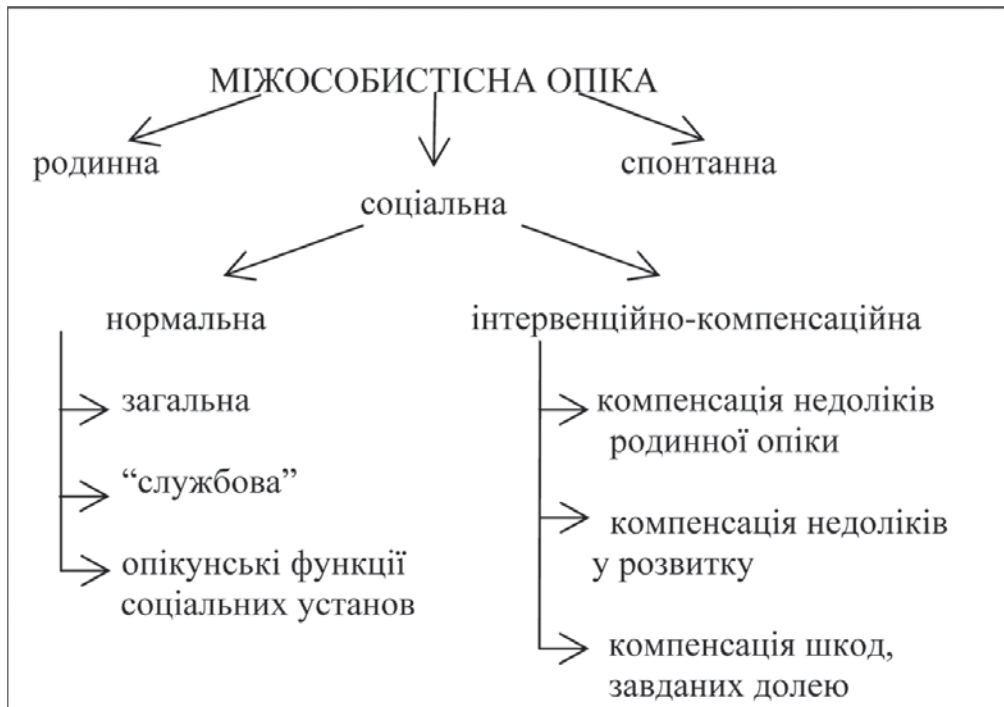

Рис.1. Сфера опіки з урахуванням її суб'єкта і характеру
Джерело: Z. Dąbrowski, *Pedagogika opiekuńcza w zarysie*, cz. 1, Olsztyn 2000, s. 93.

Цей останній тип опіки, ймовірно, найбільш потрібний, тому що людина може не мати сім'ї, з різних причин не кваліфікуватися як потребуюча надання допомоги Місцевими Осередками Соціальної Допомоги. Тому в такій ситуації навіть допомога від сусіда може бути надзвичайно корисною.

У Польщі існує офіційна система опіки, але напевно не можна сказати, що вона діє повністю. Все частіше допомога просять в окремих громадян. Все частіше виявляється, що немає коштів для найбільш нужденних, що не має соціальних працівників, які були б в змозі надати допомогу всім, хто її потребує. Допомога опікунки, яка два або три рази на тиждень приходить на дві-три години до хворої, самотної особи, не є достатньою.

³⁶ Там само. – С. 95.

Старші люди очікують ніжності, розуміння та присвяченого їм часу. Повинна бути хоча б одна людина, яка б підтримувала контакт з особою літнього віку. Інколи відсутність спілкування в найближчій родині замінюється контактами з приятелями та сусідами. Життєві умови старших людей виникають з об'єктивних чинників, таких, як формальні правила, які стосуються віку та пенсійних виплат, залежать і від традицій, відмінних в різних суспільних середовищах. Інакше ставлення до старших людей, наприклад, в аграрних родинях, ще інакше в робітничих родинях, які притримуються міських традицій. Якщо в селі істотну роль відіграє майновий статус, то в місті, тим часом, престиж старої людини, найчастіше, залежить від професійного досвіду та успіхів, досягнутих роками раніше, за молоду. Матеріальна ситуація старших людей в Польщі не з найкращих: соціальні виплати невисокі, переважна кількість старших людей отримують виплати на межі чи навіть нижче середніх виплат по загальнодержавній економіці. Більша частина людей похилого віку проживає на межі бідності.

Так і самотній хворій людині залишається розраховувати тільки на сусідів, друзів, родину, якщо вона є. А якщо ви не знайдете в її оточенні морально чуйної особистості, що тоді? Залишимо це питання без відповіді, тому що для нас вона аж надто очевидна.

Часто кажуть, “країна повинна спочатку стати багатою, і тільки тоді вона може забезпечити хороші умови життя і добробут своїм громадянам. Прогрес скандинавських країн у побудові опікунського суспільства свідчить про інше: їх процвітання залежить від створення опікунської держави для своїх громадян. Ці країни не були би багатими без здорових і активних громадян, а одночасно не мали б змоги забезпечити людей охороною здоров'я, освітою і цілим рядом соціальних послуг без відповідного рівня економічного зростання”³⁷. Це означає, що одне потребує іншого.

Як наголошує фінська дослідниця Аннелі Анттонен, “досить помітна чітка різниця між концепціями соціальних послуг держави та соціальної безпеки держави. Система скандинавської опікунської держави складається як з соціальних виплат, так і з послуг, що розглядаються як послуги суспільної придатності та соціальних прав, які слугують кожному, а не надаються жменьці бідних у вигляді принизливої допомоги. В такій державі люди мають потрібне громадянство: політичне, економічне та соціальне. Таким чином, краща назва для цієї системи є скоріше опікунське суспільство, а не опікунська держава. Основними принципами, на яких засноване скандинавське опікунське суспільство, є: демо-

³⁷ http://www.kasakobiet.ngo.org.pl/model_skandynawski.html

кратія, соціальна справедливість і рівність та суспільна солідарність”³⁸.

Шведський дослідник Ассар Ліндбек зазначає, що скандинавське опікунське суспільство – це приклад найбільш ефективного способу творення соціальної безпеки і рівності, а також організація надання опіки. Він вважає “факт, що люди мають опіку “від колиски до могили” одним з триумфів західної цивілізації”³⁹.

У скандинавській системі опіки, наприклад, кожній старшій людині надаються різні форми високо субсидованої допомоги. Отож, опікунське суспільство створює мережу безпеки у разі будь-якої складної ситуації.

Як писав Пауло Коельо: “Мудрість варта чогось тільки якщо вона може допомогти людині подолати перешкоди”⁴⁰.

Благі наміри і бажання не є достатніми для надання мудрої, тобто ефективною допомогою. Потрібні знання, які забезпечуються добре проведеною характеристикою системи соціальної допомоги та кожною вразливою людиною про найбільш нужденних осіб і сімей.

Посвята себе, свого вільного часу і сил, безумовно, є викликом. І цей виклик не тільки для волонтерів. Народна мудрість говорить, що подароване добро повертається до тебе подвійно. Незважаючи на це, мало хто хоче брати на себе моральний обов’язок і доглядати нужденну людину. Все частіше помітне зникнення людських цінностей: у людей немає жалю та співчуття до покинутих домашніх тварин та бездомних, залишених напризволяще, хворих на СНІД.

Виявляється, що поляки, які в переважній більшості заявляють, що вони віруючі, толерантні, співчутливі люди, у потрібний час відвертаються від осіб, які потребують допомоги. Можливо, поляк не є віруючою людиною, а лише католиком, який ходить щонеділі на богослужіння?

5. Висновки і узагальнення

У сучасному суспільному житті допомога іншим все частіше набуває організованої та зінституціоналізованої форми або форми волонтерства. Це поняття визначається по-різному як світськими людьми, пов’язаними з волонтерством, так і духовними особами. А. Каніос за С. Гавронскім вказує три важливі риси, що описують явище волонтерства: свідомо безкорисливість, безпосередність, а також безперервність, або систематичність. Дуже важливим правилом, яке визначає принципи дії волонтерів, є безкоштовність,

³⁸ Там само.

³⁹ Там само.

⁴⁰ P. Coelho, *Pielgrzym, Świat Książki*, Warszawa 2003, s. 47.

тому що волонтерство не може мотивуватися бажанням знайти роботу і заробіток. Авторка зазначає, що в розумінні цієї послуги, безсумнівно, необхідна свідомість, оскільки людина, котра хоче стати волонтером, має свідомо вирішити, що хоче присвятити свій вільний час, сили і вміння служінню другій людині. Проте це рішення тягне за собою умову систематичності і відповідальності у виконанні прийнятого завдання.⁴¹

Обговорюючи справу допомоги, а одночасно опіки (яка часом надається волонтерами, які не є ні близькими, ні сусідами), варто згадати про стратегію волонтерства під назвою “Посилення структури сприяння і розвитку волонтерства в Польщі”, метою якої є між іншим, розробка стратегії розвитку волонтерства в Польщі в 2007-2013 роках⁴².

Безпосередні адресати проекту – це, з одного боку, потенційні та діючі волонтери, професійно активна молодь, а з іншого – безробітні, люди похилого віку. Волонтери зосереджені у волонтерських центрах, допомагають особам з обмеженими можливостями, беруть участь у вихованні дітей та молоді, підтримують безробітних і бездомних. Вони допомагають окремим особам, а також співпрацюють з організаціями та установами.

“Філософія відбору безпосередніх адресатів проекту ґрунтується на європейському принципі допомоги, який вказує, що людина, яка потребує допомоги, повинна отримувати її в найближчому оточенні. Тому слід підтримувати створення місцевих відділень волонтерства, активізуючи мешканців спільноти до самопомоги”⁴³.

Слід зазначити, що в Польщі діє близько 40 тисяч неурядових організацій, з яких 87% тою чи іншою мірою співпрацюють з волонтерами. Це ще не омріяна вершина, і видно, що в Польщі існує необхідність розвивати і зміцнювати сильну, загальнонаціональну структуру, яка буде в змозі підтримувати і розвивати волонтерський рух. Здається, що потенціал суспільної заангажованості в місцевих осередках не опанований у відповідний спосіб. У Польщі є ще бар’єри, які обмежують розвиток волонтерства. Одним з них є той факт, що деякі неурядові організації та громадські установи не достатньо підготовлені до використання праці волонтерів. “Багато керівників не розуміють, як важливо підготувати повний робочий день штатного персоналу до співпраці з

⁴¹ A. Kanios, Uwarunkowania aktywności wolontarystycznej człowieka dorosłego, “Pedagogika społeczna” 2004, nr 2-4, s. 125.

⁴² Por. www.wolontariat.org.pl/.../STRATEGIA%20DLA%20WOLONTARI...

⁴³ Zob. Centrum wolontariatu w Warszawie – www.wolontariat.org.pl

добровольцями, як важливо підтримувати і мотивувати волонтерів до роботи, і точно визначати їх завдання. Часто волонтери не усвідомлюють сутності волонтерської роботи, не знають, які їх права, наскільки важливою є проблема етики в цьому виді діяльності. В Польщі, окрім Центрів волонтерства, немає установи, яка б професійно проводила підготовку в цій сфері”⁴⁴.

Постановою Європейської Комісії 2011 рік був проголошений Міжнародним Роком Волонтерства. Тим часом доповідь Прес-бюро з Конгресу жінок, що відбувся у Варшаві в червні 2011, доносить тривожні результати. Тому що, як свідчать дослідження, проведені у 2010 році Асоціацією Клон/Явор, тільки 16% польок і поляків працюють у волонтерському русі⁴⁵. Шкода, що Європейський Союз досі не подумався вибрати якийсь рік Роком доброзичливості або просто Роком доброго, морального сусіда.

Швидкозростаюче зацікавлення ідеєю волонтерства, яке, як твердить Вініціо Албанесі, є “перстнем, що скріплює тих, хто відчувається добре, з тими, які відчувають себе погано”, – вказує на великі пласти людської чутливості, на готовність людей розкрити сутність своєї людяності, до виконання своїх гуманістичних зобов’язань, а також акцентують певну зрілу готовність ініціювання соціальної культури суспільства.⁴⁶ Волонтерська діяльність може допомогти у вихованні найбільш бажаної людської властивості, а саме здібності до виявлення доброзичливості, зрозумілої як найцінніший дар, який можна від когось отримати і комусь запропонувати. Слід пам’ятати, що доброзичливість є позицією по відношенню до світу і людей, вона відзначається безкорисливістю щодо іншої людини, стурбованістю долею ближнього. Це постійне дарування частини себе – свого власного часу, власних сил, своєї зацікавленості – іншій людині. Варто допомагати іншим, оскільки це збагачує власну особистість, формує нас, вчить жити згідно з нормами окреслених моральних принципів. Волонтерство дозволяє нам почувати себе потрібними і здатними творити добро.

У Польщі волонтерство часто ототожнюється з філантропією, що полягає в безкорисливому наданні фінансової чи матеріальної допомоги. Дослідження показують, що 15% населення не розуміє різниці між поняттям “волонтерство” і “філантропія”. Найкращим в історії польського волонтерства був 2005 рік, коли цілих 23% поляків заявили про свою заангажованість.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ www.samorzad.pap.pl/.../html.run?_...wolontariacie... Zob. także KK_2011.06.06_raport_o_wolontariacie_pdf

⁴⁶ B. Kromolicka, Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych, Toruń 2005, Akapit, s. 10.

Найчастіше до волонтерської роботи залучаються люди з вищою освітою – вони складають 28% усіх волонтерів; найбільшу активність виявляють молоді люди у віці до 25 років (22% усіх волонтерів), а також учні і студенти – 29%. “До соціальної роботи часто залучаються жителі села. Великою популярністю серед волонтерів відзначається робота на користь структур, що займаються питаннями освіти, вихованням дітей та молоді, допомоги найубогішим і прихожанам католицького костелу”.

Як свідчать результати наведених досліджень, близько 50% волонтерок і волонтерів добровільно працювали менше 15 годин на рік. Тільки 5% з них виявляють значну активність і заангажованість, працюючи 150 годин на рік, що дає в результаті понад 3 години на тиждень.

Чому поляки не хочуть допомогти? Найчастіше стверджують, що їм не вистачає часу. Кожна третя опитана особа твердить, що ніколи не думала про те, щоб брати участь у наданні допомоги і не зацікавлена у волонтерській діяльності. На фоні усіх країн Європейського Союзу Польща у справах волонтерства займає лише 18 місце (за даними досліджень European Social Survey з 2008 р.). У Голландії, Норвегії та Данії – країнах з динамічним волонтерством – осіб, які заангажовані у цю діяльність, в чотири рази більше, ніж у Польщі⁴⁷.

Тим не менш, волонтер не зможе надати допомогу кожній людині, яка її потребує. Ще раз варто підкреслити, що допомагати іншим і опікуватися іншими повинен кожен, хто має хоч крихту людяності, милосердя, співчуття.

Але, щоб навчити цьому людство, потрібно починати говорити про це вже у початковій школі. На кожному кроці повинні бути відповідне виховання і навчання, які спричинять те, що молоді люди будуть знати, в чому полягає допомога ближньому (в межах своїх можливостей), і захочуть самі допомагати іншим. Необхідно проводити великі освітницькі акції заохочувального характеру. Якщо засоби масової інформації хотіли би показати роль і значення сусідської допомоги та опіки, то, можливо, більше людей звернуло б увагу на те, що відбувається за стіною житлового будинку або навіть у їхній родині.

Опіка над іншою людиною – це моральний обов’язок. Кожен повинен зрозуміти, що його життя не тільки приємність, це також посвята себе, своїх сил і часу у потрібний момент. Це твердження здається тривіальним, але коли ми побачимо, як багато людей потребують опіки, допомоги, співчуття, то виявиться, що небагато осіб усвідомлює свою моральну місію у житті.

⁴⁷ Там само.

Список використаних джерел

1. Bartoszek A., Moralne przesłanie Jana Pawła II do pielęgniarek, „Studia Pastoralne” 2006, nr 2.
2. Bauman Z., Szanse etyki w zglobalizowanym świecie, Kraków 2007.
3. Centrum wolontariatu w Warszawie – www.wolontariat.org.pl
4. Coelho P., Pielgrzym, Warszawa 2003.
5. Dąbrowski Z., Pedagogika opiekuńcza w zarysie, cz. 1, Olsztyn 2000.
6. Durkheim E., Moral Education. – New York: The Free Press, 1961.
7. Frankl V.E., Homo patiens, Warszawa 1998.
8. Freud Z., Kultura jako źródło cierpień, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1992.
9. Gadacz T., O umiejętności życia, Kraków 2004.
10. Heidegger M., Bycie i czas, Warszawa 1994.
11. I wy bądźcie radośni. Jan Paweł II, oprac. A. Matusiak, Kraków 2005.
12. Jan Paweł II, Niezastąpiona rola chorych w zbawczym planie Bożym (11 II 1981) [w:] Nauczanie papieskie, t. 4, cz. I, Poznań 1989.
13. Jan Paweł II, Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci, Kraków 2005.
14. Krąpiec M.A., Człowiek i prawo naturalne. Lublin, 1999.
15. Kromolicka B., Wolontariat w obszarze humanistycznych wyzwań opiekuńczych, Toruń 2005.
16. Mały Słownik Etyczny, pod. red. S. Jedynaka, Bydgoszcz 1994.
17. Mariański J., Wprowadzenie do socjologii moralności, Lublin 1989, KUL, s. 119.
18. Materne J., Pedagogika socjalna, Szczecin 1999, „Mater”.
19. Molesztak A.M., Wartości moralne podstawą stawania się Człowieka [w:] Człowiek i człowieczeństwo. Strategie bycia i stawania się Człowiekiem, t. 1, red. H. Romanowska-Łakomy, H. Kędzierska, Olsztyn 2002.
20. H. Muszyński, Teoretyczne problemy wychowania moralnego, Warszawa 1965.
21. J. Podgórecki, Postawy moralne, Opole 1986.
22. Radziejewicz-Winnicki A., Pedagogika społeczna, Warszawa 2008.
23. Romanowska-Łakomy H., Człowiek holistyczny [w:] Człowiek i człowieczeństwo. Strategie bycia i stawania się Człowiekiem, t. 1, red. H. Romanowska-Łakomy, H. Kędzierska, Olsztyn 2002.
24. Romanowska-Łakomy H., Wstęp [w:] Człowiek i człowieczeństwo. Strategie bycia i stawania się Człowiekiem, t. 1, red. H. Romanowska-Łakomy, H. Kędzierska, Olsztyn 2002.
25. Segiet K., Znaczenie wolontariatu działającego na rzecz dzieci i młodzieży w różnych obszarach życia społecznego [w:] B. Kromolicka,

- Toruń 2005.
26. Tatarkiewicz W., Historia filozofii, Kraków 1974.
 27. Trempała E., Opieka a wychowanie [w:] Encyklopedia pedagogiczna pod red. W. Pomykała, Warszawa 1993.
 28. Trempała E., Pomoc spontaniczna (nieformalna) i sformalizowana (formalna) [w:] K. Marzec-Holka (red.), Pracownicy socjalni i wolontariusze a możliwości reformy pomocy społecznej, Bydgoszcz 1998.
 29. Wojtyła K., Profile Cyrenejczyka, cz. 1: Teraz już zaczynam rozróżniać poszczególne profile [w:] K. Karasek, Współcześni poeci polscy. Poezja polska od roku 1956, Warszawa 1997.
 30. www.etyka.cba.pl/etyka_1.doc
 31. http://www.kasakobiet.ngo.org.pl/model_skandynawski.html
 32. www.KK_2011.06.06_raport_o_wolontariacie_pdf
 33. www.samorzad.pap.pl/.../html.run?_...wolontariacie...
 34. www.wolontariat.org.pl/.../STRATEGIA%20DLA%20WOLONTARI..

It is a duty of a man to take care of another person, but it is not possible to put this problem in that way. More accurate would be recognizing that taking care of another human being is the choice of every free person. They are aware of the fact that according to their education - often associated with the moral aspects of human freedom - he/she should help others. Such activity makes the statement "Love your neighbor as yourself" being one of the fundamental principles of civilized life. The article addresses the question of moral responsibility for the other person. The moral choice and sacrifice for the other person is the result of genuine humanity. It is also one of the fundamental principles of civilized life which, after all, despite many facilities leaves little room to notice the needs of the other people, even those close to us.

Keywords: care, morality, freedom of choice, a man, moral values, voluntary activity.

Отримано: 2.11.2011 р.